

ДІЯЛЬНІСТЬ ОСЕРЕДКІВ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ В ПЕРВОМАЙСЬКОМУ РАЙОНІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1991-1996 рр.)

У статті проаналізовано та вивчено специфіку створення осередків Народного Руху України в Первомайському районі Миколаївської області (1991-1996 рр.). Автор намагався об'єктивно висвітлити поставлену проблему в даному дослідженні, тому звертається до неопублікованих документів Миколаївської крайової організації Народного Руху України, а також до рухівських та регіональних газет.

Ключові слова: Народний Рух України, Миколаївський Рух, рухівці, осередки, Первомайщина, Громадський комітет.

В статье проанализирована и изучена специфика создания ячеек Народного Руха Украины в Первомайском районе Николаевской области (1991-1996 гг.). Автор пытался объективно осветить поставленную проблему в данном исследовании, поэтому обращается к неопубликованным документам Николаевской краевой организации Народного Руха Украины, а также к руховским и региональным газетам.

Ключевые слова: Народный Рух Украины, Николаевский Рух, руховцы, ячейки, Первомайщина, Общественный комитет.

The paper analyzes the specificity of creating cells Narodny Rukh of Ukraine in Pervomaysky of Mykolaiv region in (1991-1996). The author tries to show objectively the problem posed in this research paper and uses unpublished archival documents as well as NRU and regional newspapers.

Key words: Narodny Rukh of Ukraine, Mykolaiv Rukh, members of NRU, cells, Pervomaysky, Public committee.

У ХХІ столітті чимало вітчизняних істориків, політологів звертаються до дослідження мало-висвітлених аспектів діяльності крайових та районних структур громадсько-політичної організації, а згодом і партії – Народного Руху України. Не є винятком дослідження авторки статті, яка вирішила обрати темою розвідки діяльність осередків Народного Руху України в Первомайському районі Миколаївської області зазначених хронологічних меж.

Наукові дослідження рухівської проблематики спираються на праці О. Гараня [1], В. Ковтуна [2], Г. Гончарука [3]. Також над вивченням історії Народного Руху України плідно працює колектив кафедри історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету. Її вихованці – Ю. Діденко [4], О. Шановська [5], С. Овсієнко [6], Н. Кіндрачук [7] є авторами багатьох публікацій з даної теми.

Відносно вивчення регіонального аспекту становлення багатопартійності на Миколаївщині та ідеї заснування Народного Руху України можна відмітити праці М. Шитюка, В. Шкварця та О. Яцунської. Так, Микола Шитюк виділяє основні причини виникнення політичних партій в Україні та в Миколаївській області, зазначає, що перші неформальні об'єднання у зрусифікованому

краї стали першими провісниками українсько-національного відродження [8]. Також він окреслює початковий етап заснування Миколаївської крайової організації НРУ, її організаційну структуру, основні напрямки партійної роботи.

У 2002 р. було опубліковано колективну монографію «Миколаївщина: літопис історичних подій», в якій дослідник Є. Г. Горбуров присвятив окремий розділ вивченню історії політичних партій та громадських об'єднань Миколаївської області. Науковець характеризує структурну організацію, програмні цілі, загальну кількість членів, друкований орган Миколаївського крайового Руху [9].

Професор Валентин Шкварець у своїй роботі підкреслює, що незважаючи на значні економічні труднощі, погіршення матеріального становища людей, політичне життя на Миколаївщині вирувало, особливо це виявилось у виникненні різноманітних суспільно-політичних рухів, організацій, об'єднань. Він наголошує, що однією з перших таких організацій стала саме Миколаївська крайова організація НРУ, яка керувалась загальноукраїнською програмою і статутом та ставила перед собою головне завдання – боротьбу за вихід України зі складу Союзу [10].

Окрім цих досліджень, цінним історіографічним доробком у розробці проблем становлення та

функціонування політичних партій в області є монографія дослідниці Олени Яцунської [11], яка чітко наголошує на важливості громадсько-політичної діяльності Миколаївського Руху.

Розглянувши наукові доробки дослідників, авторка статті може стверджувати, що немає праці, яка б містила систематичний аналіз діяльності осередків Первомайського Руху. Цей факт й зумовлює актуальність обраної теми.

Метою даної статті є об'єктивне висвітлення функціонування Первомайських осередків Народного Руху України та впливу їх діяльності на громадсько-політичне життя краю. Авторка статті опирається на неопубліковані документи та матеріали поточного архіву Миколаївської крайової організації НРУ, приватний архів активіста Первомайського районного осередку Руху В. Кучеренка, а також на регіональну і рухівську пресу.

Виникнення осередків Народного Руху за часи перебудови в Україні наприкінці ХХ століття стало відгуком і закономірним наслідком суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації у СРСР з її системою управління, ідеологічними міфами та відсутністю поваги до людини як «гвинтика системи». Першими хто повірив у Рух на Первомайщині були: Наталка Самолєвська та Валерій Капралов, які стали делегатами Установчого з'їзду Народного Руху в Києві 8-10 вересня 1989 р. [12, арк. 5]. Наступним кроком у діяльності Руху в Первомайському районі стало заснування у 1991 р. Первомайської районної організації НРУ [13, арк. 12].

У 1993 р. відбулася зустріч у кінолекторії місцевого краєзнавчого музею голови Миколаївського Руху Юрія Діденка з первомайськими активістами. З їх ініціатив був заснований Первомайський міський осередок НРУ, до складу якого ввійшли близько десяти осіб [14, с. 2]. Головами районного осередку Руху на Первомайщині у різні роки були Микола Марченко, Петро Несвітайло, Володимир Масний, а міського – Михайло Гранченко та ін.

Потужною імпульсом організаційній та пропагандистській діяльності Первомайського Руху надала зустріч у 1994 р. з головою Народного Руху України, депутатом Верховної Ради В'ячеславом Чорноволом, який завітав у край напередодні виборчої кампанії [15, с. 1]. У інтерв'ю кореспонденту газети «Радянське Прибужжя» В. Чорновіл відмітив, що зал будинку культури у місті Первомайську був переповнений, це свідчить про цікавість з боку жителів районного центру, які дають підстави оптимізму для діяльності НРУ. І тут, на його погляд, справа не в тому, що вони «йшли на Чорновола, а в прагненні людей у цю передвиборчу пору розібратися, що є Рух, підтримати нас» [16, с. 1].

На заключному етапі V звітно-виборчої конференції Миколаївського Руху (16 січня 1994 р.) були розглянуті питання про висунення претендентів у кандидати в народні депутати Верховної Ради України [17, с. 1]. По Первомайському виборчому округу № 289 був обраний Іван Сіленко [18, с. 1]. Хоча на конференції крайового Руху було підтримано кандидатуру І. Сіленка, голова Первомайського осередку НРУ

П. Несвітайло самочинно зареєструвався претендентом у депутати Верховної Ради, внаслідок чого, на місцевих зборах Первомайського Руху йому в вину було поставлено деструктивну діяльність, небажання чи навмисне зволікання з реєстрацією міського осередку, зрив зустрічі з В. Чорноволом, порушення статуту Руху. Членами районного осередку було усунуто П. Несвітайла від посади голови районного Руху, а тимчасово виконуючого обов'язки призначили В. Масного [19, с. 1].

До обласної ради від Первомайського краю балотувалися: І. Сіленко, М. Гранченко [20, арк. 9], а також відомий громадський діяч, шістдесятник, член Спілки письменників України, автор багатьох книг поезії та прози Олекса Різників (псевдонім – Олекса Різниченко) [21, с. 7]. Він був двічі репресований органами КДБ, після політичних репресій повернувся у своє рідне місто Первомайськ, де вступив у ряди місцевої районної організації Руху [22, с. 155].

Під час першого туру виборів 27 березня 1994 р. до Верховної Ради України від Миколаївщини здобули перемогу представники демократичних сил, серед яких був Іван Сіленко [23, с. 1]. Однак, за результатами повторного голосування 10 квітня 1994 р. депутатом був обраний не І. Сіленко, а А. Агафонов, заступник голови Первомайського районної ради народних депутатів.

На таку специфіку остаточних результатів вплинула протидія владної номенклатури Первомайщини, яка не бажала перемоги кандидатів від НРУ. Напередодні виборчих баталій на кандидата І. Сіленка (Первомайський округ № 289) були розповсюджені листівки з компрометуючими матеріалами. Первомайська районна організація Руху спростувала цей підпис і заявила, що в хаосі боротьби між різними кланами вигідна дискредитація НРУ [24, с. 1]. Окрім цього, прокуратура міста Первомайська намагалася незаконно притягнути до кримінальної відповідальності кандидата на посаду голови І. Сіленка. Голова міськради В. Головчанський, його заступник М. Тишук та суперник на виборах до Верховної Ради І. Грицай подали позов на І. Сіленка, за те що він виступив під час міської сесії з критикою роботи голови облради. Тому, для того, щоб не допустити перемогу на виборах І. Сіленка, номенклатура міста Первомайська всіма засобами прагнула вибити його з виборчої кампанії [25, с. 1].

На черговому засіданні Первомайського історико-просвітницького товариства «Меморіал» члени цього об'єднання висловили свою підтримку І. Сіленку й одногосно ухвалили резолюцію на його захист від ганебних переслідувань, які чинили керівники райвиконкому [26, арк. 3].

Після виборів лідер Первомайського осередку НРУ В. Масний на черговому засіданні Первомайського міськвиконкому зазначив, що штаби по проведенню виборів від Руху в багатьох районах Миколаївської області піддавалися політичному тиску. Для первомайських рухівців важкими були і вибори до місцевих рад, оскільки між членами НРУ не було єдності, бо кожен хотів висунути свою кандидатуру. На думку В. Масного, популярність Руху в краї дещо впала через те, що в органах влади вони не мають більшості [27, с. 2].

Окрім політичної боротьби, члени осередків Первомайщини вели культурно-просвітницьку роботу, розповсюджували рухівські та національно-демократичні видання, особливо популярний український часопис – «Український південь».

У 1994 р. на Великдень у рамках соціального проекту «Діти України», організованого Миколаївським Рухом до Галичини були запрошені діти з міста Первомайська. Делегацію супроводжував активіст Первомайського Руху Олекса Різників. Після прибуття до зазначеного місця первомайців прикріпили до містечка Чортків Тернопільської області. Основною програмою відпочиваючих стали заходи, спрямовані на культурне збагачення зрусифікованих дітей: відвідини церкви святої Покрови, знайомство з українськими народними звичаями та обрядами на Великдень, різні розважальні традиційні ігри [28, с. 2].

Варто підкреслити, що у Чорткові до юних первомайців поставилися як до повноважних представників Південної України. На зустріч з ними прибули представник Президента і мер міста Чортків. Як відмічено на сторінках «Українського півдня», «крім всього цього офіціозу, спілкування на побутовому рівні з гостями було надзвичайно доброзичливим та охочих узяти до себе первомайських дітей було набагато більше, ніж самих гостей» [29, с. 1].

У 1996 р. з ініціатив Миколаївського Руху на підтримку Конституції України було створено Громадський комітет. Більшість районів області без розкачування включилися у його роботу, найбільше в цьому плані відзначилась і Первомайська міська організація Руху на чолі з М. Гранченком [30, арк. 2]. Первомайські активісти НРУ провели збір підписів під петиціями про заборону діяльності КПУ та на підтримку нової Конституції України, організували пікети, як наприклад, біля верхніх воріт Первомайського центрального ринку [31 арк. 1].

У цей час у місті вчителям штучно затримувалась виплата заробітної плати. Освітняни були змушені страйкували по декілька місяців, щоб отримати свої гроші. Члени Первомайської міської організації НРУ на черговому засіданні були переконані, що від цього страждають не тільки вчителі, а й школярі, тому активісти Руху ухвалили заяву з приводу проведення актів протесту [32, арк. 1-2]. Після таких заходів, підтриманих Первомайським Рухом кошти негайно знаходились. А це дає підставу стверджувати, що в області свідомо владним керівництвом дискредитувались основні положення нещодавно прийнятої Конституції України.

З часом організаційна структура Первомайського Руху значно розширилася. Члени НРУ запропонували створити осередки Руху по всьому місту. Першим таким осередком стало селище «Дизельмаш». З такою пропозицією виступив на зборах 21 вересня 1996 р. активіст Олекса Красін, а після завершення зібрання

головою осередку був обраний саме він. До складу новоутвореного об'єднання увійшли: Л. Пилипай, В. Степул, А. Степул, Є. Горбовецький, М. Горбовецька, В. Даниленко, І. Дехтяр, М. Хоменко, О. Красін, В. Виногородський, Г. Виногородська [33, арк. 1].

22 жовтня 1996 р. був заснований Богопільський осередок Первомайського Народного Руху, а головою стала Надія Варчук. До складу членів об'єднання увійшли: Н. Варчук, С. Дубина, В. Бурнадз, В. Коротких та ін. [34, арк. 1].

Наприкінці 1996 р. осередки НРУ у Первомайську з'явилися ще у районах «Фрегат», «Скала», «Конецпіль». До складу осередку «Фрегат» увійшли: В. Зайцев, В. Коваленко, П. Костюк, В. Кучеренко, М. Гранченко, І. Луков, В. Брагаренко, В. Масний, К. Феденяк, Л. Гапчук, Н. Дедухова, Р. Бойко, О. Волошин, А. Котолуб, І. Пашоєв, Л. Барда. Членами району «Скала» стали Г. Галушко, О. Галушко, І. Кагуй, М. Коваль, М. Свідерко, Є. Свідерко, М. Тадля, І. Ткач та О. Ткач, а до «Конецпіль» – Є. Кривоніс, Г. Лисюк, О. Попов і Б. Янковський [35, арк. 1-2].

У 1996 р. Первомайські осередки НРУ було засновано у всіх районах міста, а їх чисельність становила 52 особи. Така специфіка об'єднань значно удосконалювала можливість нести до громадськості ідеї Руху, проводити просвітницько-агітаційну роботу, заохочувати населення краю вступити до лав НРУ.

Таким чином, можна констатувати, що діяльність Народного Руху України на Первомайщині мала свою специфіку. По-перше, осередки Руху створювались не тільки у Первомайському районі, а й у різних частинах самого міста, та остаточно структура місцевого Руху сформувалась наприкінці 1996 р. По-друге, потужного імпульсу у політичному напрямку роботи Первомайського Руху надав візит у 1994 р. голови Народного Руху України В'ячеслава Чорновола, оскільки активісти Первомайщини активно влилися у виборчі баталії, а також взяли участь у зборі підписів та організації пікетів на підтримку Конституції України. По-третє, члени Руху проводили просвітницько-культурну діяльність, розповсюджували рухівську пресу, брали участь у соціальному проекті «Діти України» тощо.

Щодо перспектив подальших розвідок у даному напрямку, то можна присвятити наступне наукове дослідження пошуку архівних документів щодо зборів (конференцій) міської і районної організацій НРУ, участі Первомайського Руху у парламентських виборах 1998 р., більш детально вивчити культурно-просвітницьку роботу та, взагалі, дослідження конкретних напрямків діяльності Руху на Первомайщині може посилити авторитет цієї організації на місцях, прив'язуючись до регіональних умов та реалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарань О. В. Від створення Руху до багатопартійності / Олексій Васильович Гарань. – К. : Видавництво товариства «Знання» України, 1992. – 48 с. Гарань О. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України / Олексій Гарань. – К. : «Либідь», 1993. – 198 с.
2. Ковтун В. Історія Народного Руху України / В. Ковтун. – К. : Факт, 1999. – 407 с.
3. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія / Григорій Іванович Гончарук. – Одеса : Астропринт, 1997. – 380 с.; іл.

4. Діденко Ю. В. Народний Рух у державотворчих процесах України (1989-2002 рр.): [монографія] / Ю. В. Діденко. – Одеса : «Астропринт», 2006. – 176 с.
5. Шановська О. А. Діяльність Народного Руху України з розробки національної програми та практичного втілення її в процесі державотворення (1989-1996 рр.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олена Андріївна Шановська. – Одеса, 2003. – 208 с.
6. Овсієнко С. Л. Діяльність Народного Руху України в умовах внутрішньопартійної кризи (1997-2002 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / С.Л. Овсієнко. – Одеса, 2008. – 18 с.
7. Кіндрачук Н. М. (Дяченко) Внесок народного руху України у прийняття Верховною радою України «Декларації про державний суверенітет України» / Н. М. Кіндрачук (Д'яченко) // Інтелігенція і влада. Серія: Історія: громадсько-політ. наук. збір. – Одеса : Астропринт, 2009, вип. 15. – С. 123–131.
8. Шитюк М. М. Повне зібрання наукових праць. Т. 3. / М. М. Шитюк. – Миколаїв : Вид-во Ірини Гудим, 2010. – 493 с.
9. Горбуров Є. Г. Політична палітра сучасної Миколаївщини / Є. Г. Горбуров // Миколаївщина: літопис історичних подій / Під заг. ред. М. М. Шитюк. – Херсон : Видавництво «Олді-плюс». – 2002. – С. 562–617.
10. Шкварець В. П. Повоснна та сучасна Миколаївщина: монографічне історико-краєзнавче дослідження / В. П. Шкварець, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров. – Миколаїв : Видавництво «Шамрай», 2008. – 300 с.
11. Яцунская Е. А. Николаев от перестройки к независимости: историко-политический анализ / Е. А. Яцунская. – Николаев : «ВАРТ», «Шамрай», 2008. – 324 с., 16 с. ил.
12. Поточний архів Миколаївської крайової організації Народного Руху України (МКО/НРУ). – Спр. 2. Протоколи засідання Миколаївської регіональної ініціативної групи по створенню Народного Руху за перебудову – 1989 р. – 56 арк.
13. Там само. – Спр. 5. Ухвали, заяви, звернення, інформація про діяльність Миколаївської крайової організації Народного Руху України – 1991-1992 рр. – 134 арк.
14. Вести из Первомайска. Газета в газете // Южная правда. – 1993. – № 80. – 4 мая.
15. Зустріч з паном Чорноволом // Прибузький вісник. – 1994. – № 6. – 18 січня.
16. Чорновіл: враження оптимістичні // Радянське Прибужжя. – 1994. – № 7. – 18 січня.
17. Тільки факти // Радянське Прибужжя. – 1994. – № 7. – 18 січня.
18. Кандидати в народні депутати України // Радянське Прибужжя. – 1994. – № 11. – 27 січня.
19. Тільки факти // Радянське Прибужжя. – 1994. – № 27. – 5 березня.
20. Поточний архів Миколаївської крайової організації Народного Руху України (МКО/НРУ). – Спр. 10. Парламентські вибори 1994 р. – 126 арк.
21. Різниченко Олекса – громадянин, письменник, кандидат в депутати // Український південь. – 1994. – № 8. – 24 лютого.
22. Одеська хвиля-4. Документи, твори, спогади в'язнів сумління / Упор. П. Отченашенко, О. Різників, Д. Шупта. – Одеса : Друк, 2009. – 312 с.
23. Вибори в Україні відбулися // Український південь – 1994. – число 12. – 31 березня.
24. Повідомляє «МИКОЛАЇВРУХІНФОРМ» // Український південь. – 1994. – № 12. – 31 березня.
25. Вендета по-миколаївські // Український південь. – 1994. – число 15. – 23 червня.
26. Приватний архів активіста Первомайської районної організації Народного Руху України В. П. Кучеренка. – Збори Первомайського історико-просвітницького товариства «Меморіал». – 8 червня 1994 р.
27. Чергове засідання Первомайського міськвиконкому // Прибузький вісник. – 1995 – № 5. – 17 січня.
28. Бо діти колись стануть дорослими // Радянське Прибужжя. – 1994. – № 59. – 26 травня.
29. Кіпіані В. Посланці єднання / В. Кіпіані // Український південь. – 1994. – № 18. – 11 травня.
30. Поточний архів Миколаївської крайової організації Народного Руху України (МКО/НРУ). – Спр. 12. Громадський комітет на підтримку Конституції України 1996 р. – 134 арк.
31. Приватний архів активіста Первомайської районної організації Народного Руху України В. П. Кучеренка. – Протокол № 4 Зборів Первомайської міської організації Народного Руху України. – 1 грудня 1996 р.
32. Там само.
33. Приватний архів активіста Первомайської районної організації Народного Руху України В.П. Кучеренка. – Протокол № 1 зборів членів та прихильників Народного руху мешканців селища «Дизельмаш». – 21 вересня 1996 р.
34. Там само. – Протокол засідання Богопільського осередку Первомайського Народного Руху України. – 22 жовтня 1996 р.
35. Приватний архів активіста Первомайської районної організації Народного Руху України В. П. Кучеренка. – Список членів Первомайської МО НРУ. – 9 лютого 1996 р.

Рецензенти: Гончарук Г. І., д.і.н., проф.;
Котляр Ю. В., д.і.н., проф.

© Шипотілова О. П., 2012

Дата надходження статті до редколегії 02.10.2012 р.

ШИПОТІЛОВА Олена Павлівна (1988 р.н.). У 2010 р. закінчила історичний факультет Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Аспірантка кафедри історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету.

Коло наукових інтересів: історія політичних партій та громадських організацій України, історія Народного Руху України.